

универсальности – предоставление возможностей независимо от вида и формы ограниченности; принцип ответственности.

Поэтому рассмотрены пути усовершенствования инклюзивного образования, к которым отнесены: изменения в учебных планах и программах путем внесения вопросов инклюзивного образования, создание инклюзивной среды, разработка специальных методик обучения дисциплин, разработка специального учебно-методического оборудования, введение специальных, согласованных с врачами установок и прочее

Ключевые слова: инклюзивное образование, инклюзивная среда, принципы инклюзивного образования, учебные заведения, пути усовершенствования инклюзивного образования.

SUMMARY

Romanyshyna Liudmyla, Bopko Igor, Loik Galina. Ways to Improve Preparing Future Teachers for Inclusive Work.

The article considers the need for inclusive education in Ukraine. The list of education institutions where work with children with physical and psychological disabilities has already been established is given. Analysis of statistical data shows that the number of children with certain disabilities, both mental and physical, is increasing in Ukraine. But most of these children can study and receive a complete education. The need to create special conditions and significant changes in the system of inclusive education is shown. It is emphasized that the "Concept of modernization of modern education" provides for the training of qualified, competent, socially and professionally aware professionals at the level of world standards. This also applies to teachers of inclusive education. It is determined that inclusive education is subject to principles that are specific: the principle of barrier-free; the principle of socialization, the principle of equality, the principle of science, the principle of cooperation, the principle of education, the principle of universality – the provision of opportunities regardless of the type and form of limitation, the principle of responsibility. Therefore, the ways to improve inclusive education are considered, which include: changes in curricula by introducing issues of inclusive education, creating an inclusive environment, development of special teaching methods, development of special teaching equipment, introduction of special exercise facilities approved by doctors and others.

Key words: inclusive education, inclusive environment, principles of inclusive education, education institutions, ways to improve inclusive education.

УДК 159.942.4.-053

Ірина Щербакова

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0001-5900-5189

Тамара Харченко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-4239-3434

DOI 10.24139/2312-5993/2021.05/396-405

ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ТА САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті висвітлено результати теоретичного аналізу самооцінки дітей молодшого шкільного віку, які мають мовленнєві порушення. Наголошується, що самооцінка дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями є

стартовим майданчиком для визначення стилю їх поведінки. Самооцінка в цьому віці залежить від реакцій з боку інших людей, інформації, яку дитина отримує завдяки словесному зворотному зв'язку. Критеріями для характеристики самооцінки дітей-логопатів є: реальність, рівень, часова спрямованість. Вивчаючи особливості самооцінки дітей із мовленнєвими порушеннями, необхідно враховувати той факт, що самооцінка дітей-логопатів корелює з тяжкістю мовленнєвого порушення. У свою чергу самооцінка впливає/визначає стиль поведінки, який обирає дитина (залежний, агресивний, упевнений). Механізм порівняння себе з іншими визначає специфіку самооцінки, стиль поведінки дітей-логопатів. Особливістю самооцінки учнів молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями є її слабка диференційованість за змістом.

Ключові слова: особистість, самооцінка, самопізнання, оцінка інших, порівняння, тривога, тривожність, стиль поведінки.

Постановка проблеми. Особливим періодом у житті кожної дитини є молодший шкільний вік, адже з приходом дитини до закладу загальної середньої освіти починають відбуватися кардинальні зміни на рівні психічної саморегуляції, змінюється провідний вид діяльності дитини. Особливої значущості набуває перебудова провідного виду діяльності, зміна системи міжособистісних відносин дитини з іншими людьми (однокласниками, учителем). Навчальна діяльність вимагає від дітей здатності до певного рівня логічності мисленнєвої діяльності, значної концентрації уваги, докладання вольових зусиль, спрямованих на самоконтроль і саморегуляцію поведінки. Характер соціалізації дітей із моменту вступу до закладу освіти також суттєво змінюється, особливо це стосується дітей із мовленнєвими порушеннями, адже вони адаптуються до суб'єктів навчального процесу, до освітнього середовища значно повільніше, ніж інші діти, відчуваючи при цьому значні психологічні труднощі. Діти, які мають мовленнєві недоліки, стикаються в процесі соціалізації з проблемами, обумовленими специфікою їх мовленнєвої комунікації. Самооцінка таких дітей формується у процесі навчальної діяльності як найважливіший засіб їх саморегуляції. На особливу увагу заслуговує самооцінка дітей із мовленнєвими порушеннями, оскільки з часом саме самооцінка переходить у внутрішню позицію особистості, стає рушійною силою, мотивом її поведінки. Психологи наголошують, що молодший шкільний вік є періодом підвищеної тривожності дітей. Масштабніші зміни в житті дитини, якими є все те, що пов'язано з початком навчальної діяльності у школі, діють як фактори, які дестабілізують звичний спосіб життєдіяльності дитини.

Навчальна діяльність, як провідний вид діяльності, обумовлює в дітей молодшого шкільного віку, які мають мовленнєві порушення, посилення ситуативної тривожності. Це відбувається внаслідок фрустрації потреби в захищеності, впливу нових вимог, перенавантаження тощо. У

дітей із мовленнєвими порушеннями процес формування адекватної самооцінки має свої специфічні особливості. Саме тому дослідження самооцінки дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями є актуальним предметом наукових розвідок. Зазначене дозволяє нам стверджувати актуальність вивчення взаємозалежності особливостей самооцінки, саморегуляції, тривожності, стилю поведінки дітей молодшого шкільного віку, які мають мовленнєві порушення.

Аналіз актуальних досліджень. Концептуальному осмисленню особливостей самооцінки дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями сприяли роботи сучасних дослідників: К. Л. Беккер, Л. И. Белякова, Н. А. Власова, Е. А. Дьякова, О. О. Косякова, О. Л. Кононко, О. Я. Савченка, В. І. Селіверстова, А. В. Ястребової та ін. Вітчизняними науковцями достатньо ґрунтовно вивчено специфіку самооцінки дітей із мовленнєвими порушеннями, особливості її формування, залежність від видів порушення мовлення, здатність гальмувати особистісний розвиток дитини-логопата.

Мета статті – визначити специфіку самооцінки дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями; на теоретичному рівні проаналізувати взаємозв'язок і взаємозалежність самооцінки, саморегуляції, стилю поведінки молодших школярів, які мають мовленнєві порушення.

Методи дослідження – для досягнення мети застосовано теоретичні методи дослідження, а саме: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення. Аналіз сучасних досліджень засвідчив, що специфіку самооцінки дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями узагальнено на загально-теоретичному рівні. Увага науковців сконцентована не стільки на механізмах формування самооцінки, її специфіці, скільки на характеристиці мовленнєвих порушень, які опосередковують специфіку самооцінки.

Виклад основного матеріалу. Дослідження самооцінки пов'язані з певними труднощами, а саме відсутністю єдиного визначення поняття «самооцінка». Вітчизняні й зарубіжні науковці використовують для пояснення феномену самооцінки такі поняття, як: *self-esteem* (самоповага, узагальнена самооцінка), *self-attitude* (самоставлення, установка на себе), *self-evaluation* (декларована, публічна самооцінка), *self-respect* (самоповага), *self-regard* (самоставлення), *self-acceptance* (самоприйняття) та інше. Загальноприйнятим є поділ самооцінки на: прогностичну (оцінка своїх можливостей у майбутній діяльності), процесуальну (виявляється по

ходу діяльності та спрямована на її корекцію), ретроспективну (оцінка результатів діяльності) (Зінько, 2006).

Характеризуючи самооцінку дітей-логопатів, необхідно звертати увагу на її ознаки: реальність, рівень, часову спрямованість. Необхідно враховувати, що самооцінка дітей-логопатів може бути: адекватною і неадекватною (за ознакою реальності); високою, середньою, низькою (за ознакою – рівень самооцінки); ретроспективною, актуальною, прогностичною (за ознакою – спрямованість самооцінки). Вивчаючи особливості самооцінки дітей із мовленнєвими порушеннями, необхідно пам'ятати, що самооцінка дитини-логопата корелює з тяжкістю її мовленнєвого порушення (Щербакова, 2019).

Погоджуючись із думкою О. О. Косякової, зазначимо, що в дітей із порушенням мовлення спостерігається пасивність, низька мовленнєва активність, відчуття заздрощів до успіхів інших дітей (Косякова, 2007). Так, за спостереженнями А. В. Ястребової, у більшості дітей із заїканням формується неадекватна самооцінка (як завищена, так і занижена). Специфіка самооцінки пояснюється своєрідністю контролювальних і оціночних дій (Ястребова, 1980).

На нашу думку, у дітей із мовленнєвими порушеннями частіше спостерігається підвищена тривожність, що пов'язано з технікою мовлення, яка є специфічною й індивідуальною на рівні кожної дитини-логопата. Як приклад, заїкуваті діти мають підвищену тривожність, надмірні емоційні переживання, які впливають на їх соціальну адаптацію, деформують самооцінку. Саме тому, під час визначення специфіки самооцінки дітей із мовленнєвими порушеннями, важливо брати до уваги особливості самооцінки молодших школярів із нормальним мовленнєвим розвитком, а саме: схильність до завищеної самооцінки; вплив на самооцінку інших людей.

Необхідно враховувати, що кожна дитина бажає отримувати позитивні оцінки з боку інших. Зовнішні оцінки, які отримує дитина, можуть бути заниженими, завищеними, адекватними. На рівні самопізнання дитини, через механізм порівняння себе з іншими, відбуваються зміни самооцінки (формується занижена, завищена або адекватна самооцінка). У свою чергу, самооцінка визначає стиль поведінки, який обирає дитина (залежний, агресивний, упевнений). Залежність характеру самооцінку від оцінки інших, залежність стилю поведінки від самооцінки є незаперечною (Shcherbakova et al., 2020).

Самооцінка дітей молодшого шкільного віку характеризується стійкістю й недостатньою адекватністю. Це пояснюється тим, що Я-образ дитини невіддільний від соціально схвалюваних позитивних рис. Ураховуючи, що молодший школяр дістає образ власного «Я» з реакцій людей навколо себе, маємо усвідомлювати, що кожна дитина бажає отримувати позитивні оцінки з боку інших. Характер ставлення дорослих до дітей є впливовим чинником, оскільки на рівні самопізнання формує емоційно-ціннісне ставлення дитини до себе, а через механізм порівняння себе з іншими людьми, здатен коригувати самооцінку та формувати стиль поведінки дитини по відношенню до інших людей. Схематичну модель взаємозалежності самооцінки та стилю поведінки представлено на рис. 1 (Shcherbakova et al., 2020).

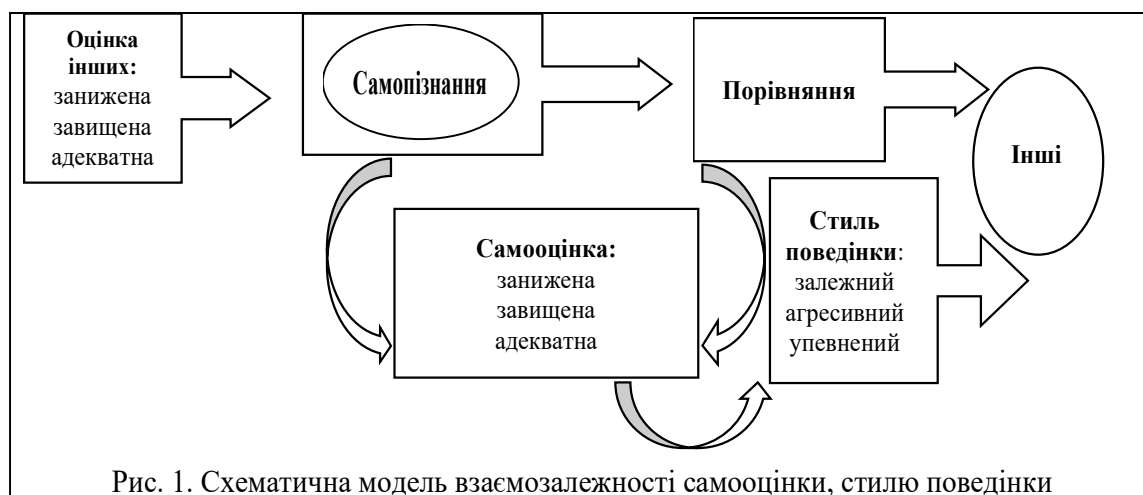

Рис. 1. Схематична модель взаємозалежності самооцінки, стилю поведінки

На думку науковців, переживання та усвідомлення дитиною молодшого шкільного віку себе як хорошої, такої, що заслуговує позитивного визнання навколишніх, спонукає її до подальшої активності (Матюхіна, 1984). Проте, коли діти молодшого шкільного віку стикаються із заниженою оцінкою з боку інших, що відбувається, як правило, коли їм указують на помилки, або докоряють у чомусь, у них з'являється або посилюється тривожність.

Аналіз самооцінки, тривожності, стилю поведінки молодших школярів із мовленнєвими порушеннями передбачає опис кожного конкретного феномену, виділення закономірних тенденцій і характеру співвідношення між ними з урахуванням змісту, структури та умов провідного типу діяльності. На нашу думку, для оцінки взаємозв'язку і взаємозалежності самооцінки, тривожності, стилю поведінки молодших школярів із мовленнєвими порушеннями доцільно враховувати такі психологічні показники (рис. 2).

Самопізнання через самооцінювання і самоконтроль	Зміст: Інтелектуальне пізнання себе через самооцінювання і самопізнання і самоконтроль: самовідношення. Формування: через ототожнення себе з іншими (самоідентифікація); інтелектуальний аналіз свого «Я» (рефлексія, саморефлексія). Прояв: розуміння власного «я»; розуміння внутрішнього світу; усвідомлення своєї цілісності; самооцінювання. Форми прояву: на когнітивному рівні: знання себе (розуміння своїх властивостей і якостей); на афективному рівні: оцінка своїх якостей; на поведінковому рівні: готовність діяти. Характеристика видів: «Я – суб'єкт діяльності»; «Я – реальне», «Я – ідеальне», «Я – об'єкт спостереження», «Я – емоційне уявлення про себе».	Самооцінка Зміст: Центральний компонент Я-концепції (оцінка себе, своїх можливостей, якостей, місця серед інших людей). Формування: починається на ранніх етапах розвитку дитини під впливом оцінок її якостей дорослими. Прояв: здатність оцінювати свої якості. Форми прояву: критичне (некритичне) ставлення до себе; адекватна (неадекватна) оцінка своїх сил і можливостей; здатність оцінювати себе в минулому, теперішньому й майбутньому. Характеристика видів: за реальністю: адекватна; неадекватна (завищена або занижена); за рівнем: висока; середня; низька; за часовою спрямованістю: ретроспективна; актуальна; прогностична.
Тривога	Зміст: переживання стану емоційного дискомфорту в очікуванні несприятливого розвитку подій Формування в конкретній ситуації, яка є загрозливою. Стадії розвитку: відчуття внутрішньої напруги; роздратування; тривога (переживання невизначеної загрози); страх (конкретизація загрози); відчуття катастрофи (переживання жаху); тривожно-боязке збудження (паніка, пошук допомоги). Прояв: реакція на конкретну, ймовірну загрозу. Форми прояву: хвилювання; стурбованість, побоювання, туга; беззмістовне занепокоєння пов'язане з передбаченням невдачі або загрози; занепокоєння у стані очікування (невизначеності).	Тривожність Зміст: індивідуально-психологічна особливість; емоційна властивість особистості; схильність до переживання стану тривоги. Формування: у процесі життя під впливом соціальних і особистісних причин, які викликають емоційне збудження. Прояв: високе емоційне збудження в загрозливій ситуації. Фізіологічні прояви у психофізичних станах, психосоматичних порушеннях, невротичних комплексах. Втрата впевненості. Форми прояву: переживання тривоги; боязкість; невпевненість; фрустрованість. <i>На емоційному рівні:</i> напруження, хвилювання, занепокоєння, страх, роздратованість тощо. <i>На поведінковому рівні:</i> нездатність зосереджуватися, пасивна або бурхлива діяльність, безсилля, несаможиттєвість, агресивність. <i>На когнітивному рівні:</i> порушення саморегуляції й самоорганізації; надмірно високий або низький рівень домагань; неадекватна самооцінка (занижена або завищена).

Характеристика видів: об'єктивна (тривога пов'язана з реально існуючою загрозою); неадекватна (тривога, пов'язана з нейтральними ситуаціями); ситуативна; тривожність.	Характеристика видів: ситуативна (стан особистості; переживання тривоги); особистісна (базова риса особистості, хвилювання.
Саморегуляція поведінки: стиль поведінки	Зміст: всі форми реагування та пристосування до умов життя. Формування в процесі життя обумовлюється як вродженими природними передумовами, так і соціально обумовленими. Прояв саморегуляції поведінки: здатність брати відповідальність за акти поведінки. Форми прояву: стиль поведінки визначається неусвідомлюваними мотивами, зовнішнім підкріпленням, досвідом дитинства, фізіологічними процесами, генетичними особливостями, культурою. Характеристика видів: за факторами, що обумовлюють (проактивна; реактивна); за орієнтацією «на інших/від інших/проти інших (поступлива; відокремлена; ворожа); за рівнем самооцінювання (залежна, агресивна, упевнена).

Рис. 2. Психологічні показники для аналізу взаємозв'язку самооцінки, тривожності, саморегуляції поведінки, стилю поведінки.

Відомо, що тривожність як переживання емоційного дискомфорту, пов'язана з очікуванням неблагополуччя, з передчуттям небезпеки. Тривожність – це стійке особистісне утворення, яке зберігається протягом досить тривалого періоду часу» (Прихожан, 2007). Зауважимо, що розрізняють тривогу (стан) і тривожність (властивість) особистості. Так, Ч. Спілбергер, позначає їх як *A-state* (тривога-стан) і *A-trait* (тривога-риса), тобто тимчасовими, минулими особливостями і відносно постійними схильностями (Спілбергер, 1983). Натомість Т. Чаусова, посилаючись на М. С. Трубіцина, уточнює, що тривога проникає в душу дитини, лише коли конфлікт пронизує все її життя, перешкоджаючи реалізації її найважливіших потреб (Чаусова, 2018). Причинами виникнення тривожності є завищені вимоги до дитини, негнучка система виховання, особистісні конфлікти, пов'язані з оцінкою дитиною власної успішності в різних сферах діяльності.

У молодших школярів тривожність є результатом фрустрації потреби в захищеності з боку найближчого оточення. Діти з мовленнєвими порушеннями фрустровані значно більше. У дітей-логопатів рівень фрустрації потреби в захищеності обумовлюється як мовленнєвими порушеннями, так і особливостями міжособистісних зав'язків із іншими. Так, при сенсорній алалії (порушенні розуміння дитиною сказаного їй), або акустико-мнестичній афазії (труднощі розуміння швидкого мовлення), або дизартрії (обмеженні рухливості органів мовлення) чи заїканні (порушенні плавності мовленнєвого ритму), як і при інших видах порушень мовлення, діти-логопати відчувають обмеженість, як у впливі на інших, так і у

відповіді на вплив інших. Таких дітей відрізняє надмірна тривожність, боязкість, безпорадність (Shcherbakova & Tymoshenko, 2020).

Особливістю молодшого шкільного віку є зв'язок тривожності, тривоги і внутрішнього конфлікту самооціночного типу, пов'язаного з самооцінкою та «Я-концепцією» дитини. Самооцінка дитини-логопата може бути: адекватною і неадекватною (за ознакою реальності); високою, середньою, низькою (за ознакою – рівень самооцінки); ретроспективною, актуальною, прогностичною (за ознакою – спрямованість самооцінки) (Щербакова, 2019).

Психологи й логопеди звертають стверджують, що діти з мовленнєвими порушеннями оцінюють себе більш низькими оцінками, ніж діти без мовленнєвих порушень. За спостереженнями переважної більшості фахівців, у дітей із мовленнєвими порушеннями переважають ті чи інші патохарактерологічні порушення, найчастіше мова йде про тривожність, ознаки невпевненості, самоізоляцію що обумовлюють появу відповідних поведінкових реакцій. На нашу думку, не варто узагальнювати, необхідно характеризувати самооцінку кожної дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей, це доречно робити на основі загальнотеоретичних положень щодо особливостей самооцінки дітей молодшого шкільного віку, а саме її стійкості й недостатньої адекватності. На нашу думку, це можна пояснити тим, що, по-перше, Я-образ дитини невіддільний від соціально схвалюваних позитивних рис, а по-друге, молодші школярі дістають образ власного «Я» з реакцій людей навколо себе.

Висновки. Успішність навчання молодших школярів та їхні уявлення про себе взаємопов'язані. Успіхи в навчанні сприяють розвитку самооцінки молодшого школяра, а самооцінка впливає на рівень успішності через механізми очікувань, мотивації та впевненості у своїх силах. Низька самооцінка підриває впевненість у своїх силах і формує низький рівень домагань і очікувань, а низька успішність знижує самооцінку. Характер самооцінки визначає рівень загальної, особистісної та ситуативної тривожності дітей-логопатів, формує відповідні поведінкові реакції.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в проведенні емпіричного дослідження взаємозв'язку самооцінки, саморегуляції, тривожності й стилю поведінки дітей молодшого шкільного віку, які мають мовленнєві порушення.

ЛІТЕРАТУРА

Зинько, Е. (2006). Соотношение характеристик самооценки и уровня притязаний. Часть 1. Самооценка и ее параметры. *Психологический журнал*, 27 (3), 18-30 (Zinko, E.

- (2006). The ratio of the characteristics of self-esteem and the level of aspirations. Part 1. Self-assessment and its parameters. *Psychological Journal*, 27 (3), 18-30).
- Щербакова, І. М. (2019). Особливості самооцінки дітей з мовленнєвими порушеннями. *Людина віртуальна: нові горизонти*. Монреаль: CPM «ASF», 123-126 (Shcherbakova, I. M. (2019). Features of self-esteem of children with speech disorders. *The man is virtual: new horizons*. Montreal: CPM ASF, 123-126).
- Косякова, О. О. (2007). *Логопсихология*. М.: Феникс (Kosiakova, O. O. (2007). *Logopsychology*. M.: Phoenix).
- Ястребова, А. В. (1980). *Коррекция заикания у учащихся общеобразовательной школы: Пособие для учителей-логопедов*. М.: Просвещение (Yastrebova, A.V. (1980). *Correction of stuttering in secondary school students: A guide for speech therapists*. M.: Education. 104).
- Shcherbakova, I. N., Savchenko, Yu.A., Levchenko, I.A. (2020). Interdependence of self-assessment, anxiety, style of behaviour of junior students with speech violations. *Dynamics of the development of world science*. Vancouver, Canada, 186-190.
- Матюхина, М. В., Михальчик, Т. З., Прокина, Н. Ф. (1984). *Вікова та педагогічна психологія*. М. Просвещение (Matiukhina, M.V., Mykhalchyk, T. Z., Prokyna, N.F. (1984). *Age and pedagogical psychology*. M. Enlightenment).
- Прихожан, А. М. (2007). *Психология тревожности. Дошкольный и школьный возраст*. СПб.: Питер (Prykhozhan, A. M. (2007). *Psychology of anxiety. Preschool and school age*. SPb.: Peter).
- Спилбергер, Ч. (1983). *Концептуальные и методологические проблемы исследования тревоги. Стресс и тревога в спорте*. М.: Физкультура и спорт, 12-24 (Spielberger, C. (1983). *Conceptual and methodological problems of anxiety research. Stress and anxiety in sports*. M.: Physical culture and sports, 12-24).
- Чаусова, Т. (2018). Вплив тривожності на самооцінку в дітей молодшого шкільного віку. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки* (3), 159-164 (Chausova, T. (2018). The effect of anxiety on self-esteem in children of primary school age. *Bulletin of Lviv University. Psychological Science Series* (3), 159-164).
- Shcherbakova, I.N., Tymoshenko, A.S. (2020). Self-esteem peculiarities of children with stuttering. *Scientific achievements of modern society*. Liverpool, United Kingdom, 124-127.

РЕЗЮМЕ

Щербакова Ирина, Харченко Тамара. Особенности самооценки и саморегуляции поведения детей младшего школьного возраста с нарушениями речи.

В статье представлены результаты теоретического анализа самооценки детей младшего школьного возраста, которые имеют нарушения в развитии речи. Утверждается, что самооценка детей младшего школьного возраста с нарушениями в развитии речи представляет собой своеобразную стартовую платформу для оспределения стиля их поведения. Самооценка в этом возрасте зависит от реакций со стороны других людей, а также информации, которую дети получают благодаря обратной словесной связи. Критериями для характеристики самооценки детей-логопатов являются: реальность, уровень, временная направленность. Определять особенности самооценки детей младшего школьного возраста с нарушениями в развитии речи необходимо с учетом того факта, что самооценка детей-логопатов коррелирует с тяжестью нарушения речи. В свою очередь, самооценка влияет (определяет) стиль поведения (зависимый, агрессивный, уверенный), который обирает ребенок-логопат. Механизм сравнения себя с другими определяет характер самооценки, стиль поведения. Особенностью самооценки

учащихся младшего школьного возраста с нарушениями в развитии речи является слабая дифференцированность ее содержания.

Ключевые слова: личность, самооценка, самопознание, оценка других, сравнение, тревого, тревожность, стиль поведения.

SUMMARY

Shcherbakova Iryna, Kharchenko Tamara. Features of self-assessment and self-regulation of behavior of children with speech violations of primary school age.

The article highlights the results of theoretical analysis of self-esteem of children of primary school age who have speech disorders. Junior school age is a special period in the life of each child. With the child's entering school, activity is reorganized (the leading type of activity), the system of relations between the child and other people (primarily classmates) is changing.

Self-assessment is formed in the course of activity and is the most important means of self-regulation. In general, children of this age do not sufficiently critically evaluate their capabilities, more often overestimate them. Self-assessment of junior school age children is worth special attention, as at the next age periods of personal development self-assessment transforms into an internal position of the personality, becomes a motive of behavior. It is necessary to characterize self-assessment of children with speech disorders on the following signs: reality, level, time orientation. When studying the features of self-esteem of children with speech disorders, it is necessary to take into account the fact that the self-esteem of children with speech disorders correlates with the severity of speech disorders. In turn, self-esteem influences and determines the style of behavior chosen by the child (dependent, aggressive, self-confident). The mechanism of comparison with others determines self-esteem, style of behavior.

Self-esteem is formed in the process of activity, is the most important means of self-regulation. Feature of self-assessment of pupils of primary school age is its weak differentiation according to contents.

The nature of self-esteem determines the level of general, personal and situational anxiety of speech therapists, forms the appropriate behavioral reactions. Children with high self-esteem have a low level of general anxiety. Children with low self-esteem have a high level of general anxiety. In general, children those who have the so-called "speech negativity" (refuse to communicate, closed) can be aggressive, have low underestimated self-esteem). Low self-esteem undermines self-confidence and creates a low level of demands and expectations, and low performance lowers self-esteem.

Key words: personality, self-assessment, self-knowledge, assessment of others, comparison, anxiety, style of behavior.